

В. О. Луцков,
здобувач відділу економічного зростання та структурних змін в економіці
Інституту економіки та прогнозування
Національної академії наук України (м. Київ)

УДК 330.341.42

ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ВПЛИВУ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Присвячена актуальній проблемі розробки наукових засад, адекватних ринковим та національним інтересам структурної політики в сучасних економічних умовах України. Саме з нею пов'язаний комплекс завдань з подолання глибокої деформації національної економіки, формування сучасного ринкового середовища та підвищення конкурентоспроможності. Реалізація цих завдань вимагає активних заходів зі сторони державних інституцій з кардинальної структурної перебудови економіки на різних рівнях. Обґрунтовується висновок, що центральною ланкою економічної політики України повинно стати завдання переорієнтації частини надлишкового внутрішнього попиту в економіці на нагромадження і трансформацію наявних заощаджень в інвестиції. Лише на таких підставах можна сподіватися на віднайдення Україною власної ніші в міжнародному поділі праці, її входження до світового співтовариства.

Ключові слова: конкурентоспроможність національної економіки; структурна політика; структурні зміни; прямі іноземні інвестиції; ринкове середовище; економічна політика.

Світовий досвід свідчить, що державна структурна політика є одним з визначальних чинників стійкого економічного зростання, забезпечення його ефективності, стабільності й соціальної спрямованості. Свідченням цього є прогресивні структурні зрушення в економіках низки країн Заходу й Сходу, зокрема США, Великобританії, Німеччини, Японії, Китаю, Бразилії та інших.

На сучасному етапі розвитку перед країнами постає завдання забезпечення рівня конкурентоспроможності національних економік за допомогою ефективного впровадження нових технологій та модернізації економічних структур. В Україні для конкурентоспроможних видів економічної діяльності цей процес є додатково ускладненим внаслідок пострадянського трансформаційного процесу та застарілої структури економіки. У таких умовах особливо актуальною є розробка наукових праць для ефективних економічних дій, адекватних новим інтеграційним процесам, що спричинені глобалізацією. З ними пов'язана низка завдань з подолання глибокої деформації економічної структури, формування ринкового середовища та підвищення конкурентоспроможності, реалізація яких вимагає дієвих заходів зі сторони інституцій з кардинальної структурної перебудови економіки на всіх рівнях.

Актуальність науково-практичної розробки проблем державної структурної політики засвідчують численні гострі дискусії навколо них. Ґрунтовне дослідження різних аспектів цієї тематики здійснюють у своїх працях відомі українські вчені: О. М. Алімов, Ю. С. Архангельський, Ю. М. Бажал, А. С. Гальчинський,

В. М. Геєць, С. І. Данилишин, С. І. Дорогунцов, П. С. Єщенко, В. Е. Коломойцев, В. І. Кононенко, І. І. Лукінов, Л. Г. Чернюк, А. А. Чухно, І. С. Ястремський та інші.

У сучасних економічних умовах України особливо актуальною є розробка наукових засад структурної політики, адекватних ринковим та національним інтересам. Саме з нею пов'язаний комплекс завдань з подолання глибокої деформації національної економіки, формування сучасного ринкового середовища та підвищення конкурентоспроможності. Реалізація цих завдань вимагає від державних інститутів активних заходів з кардинальної структурної перебудови економіки на різних рівнях. Доцільним є виокремлення з усієї сукупності факторів економічного зростання таких, які впливають на структурні зміни і на розвиток економіки.

Вплив структурних змін в економіці на динаміку макроекономічних показників призводить до структурного ефекту. Він позитивний, якщо структурні зміни супроводжуються високими темпами зростання економіки, і від'ємний, якщо індекс структурних змін має незначну величину, при цьому економічні пропорції консервативні, має місце застій або зменшення обсягів виробництва. Структура економіки, як і сама економіка, має динамічний характер. До чинників, які впливають на неї, належать умови виробництва (виробничі ресурси, впровадження досягнень науково-технічного прогресу), попит та зміна структури благ, зміна ринків та видів економічної діяльності та ін. Ці об'єктивні процеси змушують суб'єктів господарської діяльності переорієнтовувати підприємства на виробництво нових видів продукції, що змінює ринково-ціновий механізм. Проте це зовсім не означає, що він досягає макроекономічної рівноваги з оптимальною структурою економіки, тому суспільство змушене активно впливати на структурний розвиток економіки через державний механізм.

Україна відстає від інших країн за обсягами прямих іноземних інвестицій, які є першочерговим джерелом залучення нових технологій та стимулювання процесу структурної модернізації національної економіки. У 2009 році іноземними інвесторами було вкладено в економіку України 5 634,6 млн. дол. США прямих інвестицій, що складає 51,6 % надходжень порівняно з попереднім роком. У той же час капітал нерезидентів зменшився на 941,0 млн дол. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 січня 2010 р. становив 40 026,8 млн. дол., що на 12,4 % більше обсягів інвестицій станом на початок 2009 р., але все ж не досягає рівня докризового періоду [1]. У свою чергу, відмова від імпорту інвестицій породжує підвищену потребу в імпорті товарів.

Очевидно, що на сьогодні структура прямих іноземних інвестицій є далекою від потреб побудови самодостатньої, збалансованої економіки з власною фондовиробляючою базою.

Регулювання структурних змін в економіці є завданням структурної політики. Існує підхід до визначення структурної політики як обґрунтування програми структурної перебудови і вибору пріоритетних напрямів розвитку народного господарства, його окремих структур [2]. У широкому розумінні структурна політика держави — це обґрунтування мети та характеру структурних перетворень, визначення комплексу заходів щодо підтримки розвитку тих елементів соціально-економічної системи, які забезпечують економічне зростання та вирішення актуальних проблем сьогодення [3]. У соціально-економічній системі існує два типи структурної політики: пасивна й активна, які відрізняються за ступенем втручання держави у структурні зрушення. Пасивна структурна політика полягає в тому, що держава створює правову базу для вільного переливання капіталу та праці з одних галузей в інші, але безпосередньо не втручається в інвестиційні процеси окремих галузей. Активна структурна політика полягає у широкому застосуванні державних важелів для прискорення прогресивних структурних зрушень.

На практиці структурна політика виступає як сукупність усіх державних заходів, що цілеспрямовано стимулюють структурні зміни в економіці відповідно

до основних напрямів структурної перебудови. Також розрізняють галузеву та регіональну структурну політику. У галузевій об'єктом державної політики виступають підприємства певних галузей чи виробництв, у регіональній — увага зосереджується на економічно відсталих районах з метою підвищення їхнього рівня розвитку до середнього по країні. Крім того, самостійною ланкою економічної політики є технологічна структурна політика, спрямована на підтримку науково-технічного прогресу як фундаментальної основи структурних перетворень [4].

При формуванні структурної політики велику роль відіграє вибір пріоритетних напрямів у розвитку окремих галузей, видів виробництва в окремих економічних районах. Так, наприклад, залежно від стадії індустріального розвитку країни ставка робиться на пріоритетний розвиток трудомістких, капіталомістких або наукомістких галузей.

У межах структурної політики, поряд із визначенням пріоритетних напрямів розвитку економіки, розробляється та реалізується система заходів державного впливу, яка включає заходи щодо стимулювання переливу капіталу та трудових ресурсів із одних галузей в інші (наприклад, із традиційних у сучасні); заходи щодо оптимізації структури виробництва депресуючих галузей, а також довгострокові плани, цільові програми, національні проекти для вирішення актуальних проблем структурної перебудови, програми підготовки та перепідготовки робочої сили, створення робочих місць. Держава також розв'язує завдання, пов'язані з концентрацією капіталу в капіталомістких напрямках структурної перебудови національної економіки.

У галузевій структурній політиці виділяють два напрями державної підтримки галузей: економічна політика держави, спрямована на захист та надання фінансової допомоги галузям, які перебувають у стані занепаду і потребують докорінної реконструкції виробничого апарату шляхом надання субсидій, високих імпортних тарифів, податкових та кредитних пільг, і економічна політика, спрямована на стимулювання розвитку галузей, які відповідають передовим напрямам або мають велике експортне значення. За останні роки більшість країн зосереджує свою увагу на прогресивних галузях, оскільки структурний ефект від розвитку наукомістких галузей полягає не тільки у формуванні та розвитку їх самих, а й у широкому освоєнні технологій та продуктів високої технологічної складності традиційними галузями.

Державний вплив на структурну перебудову може здійснюватися за допомогою методів прямого (через фінансування, систему державних замовлень та закупок) і непрямого регулювання (через систему правових та економічних регуляторів з метою орієнтації суб'єктів господарювання на досягнення мети та пріоритетів структурної політики). Використовуючи методи індикативного планування, бюджетно-податкової, кредитно-грошової, цінової, експортно-імпоротної політики, держава намагається закріпити позитивний та нейтралізувати негативний вплив ринку на процес структурної перебудови.

Структурна політика у країнах з ринковою економікою здійснюється державою через обґрунтування основної секторальної структури згідно з тенденціями світового розвитку, в основі якого лежить модель трьох секторів (сільське господарство, промисловість, послуги); запровадження стратегії економічного зростання, що ґрунтується на стратегічно важливих галузях, від яких залежить розвиток технології, динаміка та ефекти зростання в інших галузях; інвестування в масштабах всієї економіки найважливіших проектів; підтримка інноваційної діяльності у фундаментальних науках, а також впровадження їх досягнень у виробництво [5].

Подолання таких явищ, як нестача грошово-кредитних, інвестиційних ресурсів, тягар зовнішньої й внутрішньої заборгованості, залежність від імпорту енергоносіїв, різке зростання тінізації економіки, посилення соціального розшарування у суспільстві неможливе без підвищення активної регулюючої ролі держави, впровадження структурної політики. Її основною метою є сприяння становленню,

розширенню і розвитку ринкового сектору. Тому потрібно зосередити увагу на такому важливому аспекті структурної політики, як створення умов для формування конкурентного ринкового середовища в першу чергу для тих видів економічної діяльності, які виробляють продукцію з високою часткою валової доданої вартості. За такого підходу структурна політика повинна розглядатися як чинник, який сприяє демонополізації економіки і розвитку конкуренції. Проблема формування висококонкурентної національної економіки є ключовою, оскільки практика свідчить, що більшість вітчизняних суб'єктів господарювання виявилася неконкурентоспроможною на світових ринках, що зафіксували дані рейтинги міжнародних організацій, згідно з якими Україна посідає одне з останніх місць серед країн, представлених у цих дослідженнях. Актуальною на сьогодні є також проблема теоретичного обґрунтування необхідності розробки державної стратегії підвищення конкурентоспроможності України та шляхів її реалізації.

Досвід економічної перебудови в Україні свідчить, що на сучасному етапі економічних перетворень вагомим фактором оздоровлення національної економіки, яка потерпає від значного скорочення внутрішнього попиту на окремі види промислової продукції, може стати істотне розширення зовнішньої торгівлі, захоплення нових ринків збуту. Для України цей фактор має особливе значення, тому що він сприятиме прискоренню ринкової трансформації економіки, входженню її до регіональних та світових товарних ринків і створенню валютних резервів, необхідних для модернізації та структурної перебудови виробництва. Водночас сама торгівля не може зробити економіку конкурентоспроможною. Конкурентоспроможність — це комплексна категорія, її переваги остаточно реалізуються через торгівлю, але базис конкурентних переваг створюється на всіх ланках суспільного виробництва, у тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови й ефективної промислової політики, яка зорієнтована в першу чергу на розбудову внутрішнього ринку.

Враховуючи роль конкуренції у становленні системи господарювання, на особливу увагу заслуговує розгляд проблем взаємодії антимонопольно-конкурентної політики з різними напрямками економічної діяльності держави. В офіційних документах підкреслюється важливість узгодження промислової, зовнішньоекономічної, регуляторної та політики у сфері приватизації з конкурентною політикою [6].

За цих обставин невідкладним завданням є розробка та обґрунтування структурної політики. Виникла потреба у формуванні нової парадигми структурних перетворень і відповідного розуміння ролі держави. Насамперед йдеться про завдання, об'єкти, механізми й інструменти державного регулювання структурних зрушень, визначення критеріїв їх ефективності з погляду соціальної спрямованості процесів суспільної трансформації та "структурний ефект" у цілому.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Особливого науково-практичного значення набуває виокремлення проблематики інституційних реформ, передусім, в аспекті створення в Україні сучасної соціально-орієнтованої ринкової економіки й дотримання норм соціальної справедливості в суспільстві. Вирішення цих питань залежить від забезпечення інноваційно-інвестиційного типу економічного зростання та підвищення частки продукції кінцевого виробництва. Центральною ланкою економічної політики повинно стати завдання переорієнтації частини надлишкового внутрішнього попиту в економіці на нагромадження і трансформацію наявних заощаджень в інвестиції [7]. Лише на таких підставах можна сподіватися на віднайдення Україною власної ніші в міжнародному поділі праці, її входження до світового співтовариства.

В умовах глобалізації завданням структурної політики стає не тільки досягнення структурного балансу та стабілізації в економіці, а й створення інструментів та механізмів адаптації до постійних світогосподарських змін.

Проблема структурних змін економіки України в умовах жорсткого конкурентного середовища у вітчизняній літературі залишається недостатньо розробленою, тому актуальність таких досліджень обумовлена розробками в цій галузі та визначальним значенням структурної політики в економічному зростанні, зокрема в конкурентоспроможності національної економічної системи.

Список використаних джерел

1. Державний комітет статистики України. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2009 році [Текст] Експрес-випуск. — 2010. — № 35. — 17 лютого.
2. Теремко, В. І. Економічна Енциклопедія [Текст] / В. І. Теремко, Л. М. Воронович. — К. : Академія, 2001. — 510 с.
3. Чистов, С. М. Державне регулювання економіки [Текст] : [навч.-метод. посіб.] для самост. вивч. дисц. / С. М. Чистов. — К. : КНЕУ, 2002. — 84 с.
4. Стельмащук, А. М. Державне регулювання економіки [Текст] : [навч. посіб.] / А. М. Стельмащук. — Тернопіль : ТАНГ, 2000. — 315 с.
5. Єценко, П. С. Сучасна економіка [Текст] : [навч. посіб.] / П. С. Єценко, Ю. І. Палкін. — К. : Вища школа, 2005. — 325 с.
6. Про основні напрямки конкурентної політики на 2002–2004 роки : Указ Президента України від 19.11.2001 р. № 219/99 [Текст] // ОВУ. — 2001. — № 47. — С. 14. — Ст. 2056.
7. Шинкарук, Л. В. Нагромадження основного капіталу: теорія, аналіз та тенденції розвитку в Україні [Текст] : [монограф.] / Л. В. Шинкарук. — К. : Ін-т екон. та прогнозування, 2006. — 292 с.
8. Леонтьев, В. В. Исследования структуры американской экономики [Текст] / В. В. Леонтьев. — М. : Госстат изд, 1958. — 231 с.

*Рекомендовано до друку відділом економічного зростання та структурних змін в економіці
Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України
(протокол № 8 від 21 листопада 2011 року)*

Надійшла до редакції 07.12.2011

Луцков В. О. Предпосылки исследований влияния структурной политики на конкурентоспособность национальной экономики

Посвящена актуальной проблеме разработки научных принципов, адекватных рыночным и национальным интересам структурной политики в современных экономических условиях Украины. Именно с ней связан комплекс заданий из преодоления глубокой деформации национальной экономики, формирования современной рыночной среды и повышения конкурентоспособности. Реализация этих заданий требует активных мероприятий со стороны государственных институций из кардинальной структурной перестройки экономики на разных уровнях. Обосновывается вывод, что центральным звеном экономической политики Украины должно стать задание переориентации части избыточного внутреннего спроса в экономике на накопление и трансформацию имеющихся сбережений в инвестиции. Лишь на таких основаниях можно надеяться на отыскание Украиной собственной ниши в международном разделении труда, его вхождения, к мировому содружеству.

Ключевые слова: конкурентоспособность национальной экономики; структурная политика; структурные изменения; прямые иностранные инвестиции; рыночная среда; экономическая политика.

Lutskov, V. O. Pre-Conditions of Researches of the Structural Policy Influence on Competitiveness of National Economy

This article is devoted to the issue of the development of scientific principles of adequate market and national interests of structural policy in the economic conditions of Ukraine. This issue is interrelated with complex of overcoming tasks from deep deformation of national economy, forming of modern market environment and increase of competitiveness. Realization of these tasks requires active measures from the side of state institutions from the cardinal structural re-erecting of economy on different levels. In this research an author comes to the conclusion, that a task of re-changing of part of surplus internal demand must become the central link of economic policy of Ukraine in an economy on accumulation and transformation of present economies into investment. Only on such grounds is possible to hope on searching for Ukraine its own place in the international division of labour, its entrance to the world unity.

Keywords: *competitiveness of national economy; structural policy; structural changes; direct foreign investments; market environment; economic policy.*

